

نقد و بررسی بخشی از نقشه‌های منطقه‌ای ارومیه (استان آذربایجان غربی)

حسین حمیدی نیا

مقدمه

شانزده نقشه‌ای که در زیر معرفی می‌گردد، نقشه‌های منطقه‌ای مربوط به شهر ارومیه و استان آذربایجان غربی می‌باشد. همه این نقشه‌ها در مخزن نقشه اداره کل اسناد و خدمات پژوهشی وزارت امور خارجه نگهداری می‌گردد. مخزن یاد شده از حیث شماره کیفیت و ارزش تاریخی، سیاسی، حقوقی و حتی هنری و زیبا شناختی اسناد موجود در آن، جزو گرانبهارترین گنجینه‌های میراث ملی کشور به شمار می‌رود.

● نقشه شماره یک - دریاچه شاهی، ارومیه، اشنویه و خاک لاهیجان نمره اول (۱۶۵۲) این نقشه در سال ۱۲۸۵ قمری توسط شه محمد محمود بصورت رنگی و با دست کشیده شده است. مقیاس نقشه نیم فرسخ است ابعاد آن ۷۵×۵۴ سانتیمتر و در داخل قاب چوبی نگهداری می‌شود. زبان نقشه فارسی است. این نقشه فاقد مختصات است.

● نقشه شماره دو - دریاچه شاهی، سلماس و آب گرم کوه شاهی نمره دوم (۱۶۳۶) تاریخ تهیه نقشه سال ۱۲۸۵ قمری است. پدید آورنده آن محمد شاگرد مهندس می‌باشد که آن را با دست و بصورت رنگی کشیده است. مقیاس نقشه نیم فرسخ بوده و ابعاد آن ۷۵×۵۴ سانتیمتر است که در قاب چوبی نگهداری می‌شود. نقشه یاد شده دارای مقیاس نمی‌باشد. نقشه در قاب چوبی است. ● نقشه شماره سه - نقشه سرحدات محالات ولایت ارومی (۵۴۷)

این نقشه تاریخ تهیه ندارد. محمد بن ایرج معروف به ناظم سرحدات نقشه‌کش آن بوده است و مقیاس آن خطی برحسب، میل، فرسخ است. ابعاد آن ۵۸×۴۷ سانتیمتر است که با دست ترسیم و رنگ شده است. زبان نقشه فارسی است. نقشه دارای مختصات عرض جغرافیایی است که ما بین ۲۸°-۲۶/۵ عرض شمالی است. نقشه در قاب چوبی نگهداری می‌شود.

● نقشه شماره چهار - آذربایجان (۶۰۱)

نقشه یاد شده در سال ۱۲۹۵ هجری قمری تهیه شده است. نقشه کش نسخه اصلی آن خانیف روسی است که محمدرضا نایب‌الملک این نقشه را از روی نسخه اصلی اصلاح و دوباره ترسیم نموده است.

مقیاس نقشه خطی است و ابعاد آن ۱۲۳×۱۰۳ سانتیمتر است. نوع چاپ نقشه چایی - دستی است که از روی نسخه اصلی متعلق به خانیف چاپ آلمان کشیده شده است. نقشه بصورت رنگی است و با دست رنگ شده است. زبان نقشه فارسی می‌باشد و مختصات آن شامل طول و عرض جغرافیایی به ترتیب ۴۴-۵۰ درجه طول شرقی و ۴۰-۳۶ درجه عرض شمالی است. این نقشه در قاب چوبی نگهداری می‌شود.

● نقشه شماره پنج - بلوک صومای و برادوست و محدود ایل شکاک (۶۲۸)

این نقشه در سال ۱۳۱۳ هجری خورشیدی برابر با ۱۹۳۴ میلادی کشیده شده است. نام تهیه کننده آن نامشخص است. مقیاس آن به صورت خطی و بر حسب و رست - متر می‌باشد. ابعاد آن ۷۷×۵۵ سانتیمتر است. نوع چاپ آن سنگی است و با دست رنگ شده است. زبان نقشه نیز فارسی و فاقد مختصات می‌باشد. این نقشه محدوده ایل شکاک را در منطقه آذربایجان غربی نمایش می‌دهد. نقشه دارای قاب چوبی است.

● نقشه شماره شش - آذربایجان (۱۴۹)

این نقشه دارای تاریخ ترسیم نیست و نقشه کش آن نیز مشخص نمی‌باشد. مقیاس آن خطی و بر حسب فرسنگ است. ابعاد آن ۵۵ × ۷۷ سانتیمتر می‌باشد و نوع چاپ آن سنگی است. رنگ آمیزی نقشه با دست صورت گرفته است و زبان نقشه فارسی می‌باشد. این نقشه دارای مختصات نیست. این نقشه در قاب چوبی نگهداری می‌شود.

● نقشه شماره هفت - منطقه خوی، ماکو و چرس نمره سوم (۱۷۴)

نقشه یاد شده قطعه سوم نقشه‌های شماره یک و دو می‌باشد

که در تاریخ ۱۲۸۵ هجری قمری توسط شه محمد محمود کشیده شده است. مقیاس نقشه خطی و بر حسب نیم فرسخ می باشد. نوع چاپ نقشه دستی بود که با دست رنگ آمیزی شده است. زبان نقشه فارسی بوده و دارای مختصات نیز نمی باشد. نقشه دارای قاب چوبی است.

● نقشه شماره هشت - مرز ترکیه، قطور تا خوی (۱۹۶)

تاریخ آن مشخص نیست، در عین حال نام ترسیم کننده آن نیز معلوم نمی باشد. مقیاس به شکل خطی است و ابعاد نقشه ۵۱×۳۶ سانتیمتر است. نوع چاپ آن دستی و با دست نیز رنگ آمیزی شده است. زبان نقشه فارسی و فاقد مختصات است. نقشه دارای قاب چوبی است.

● نقشه شماره نه - چهریق، بلوک صومای برادوست، محدوده ایل شکاک، باش قلعه (۱۹۸)

این نقشه در تاریخ ۱۳۱۳ هجری خورشیدی و به دست توانای سرتیپ عبدالرزاق مهندس بغیری کشیده شده است. مقیاس آن بصورت خطی و کسری و $\frac{۱}{۵۰۰۰}$ می باشد. ابعاد آن ۸۴×۷۰ سانتیمتر است که با دست ترسیم و رنگ شده است. زبان آن فارسی بوده و مختصات آن ۴۴ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۴۴ درجه و ۴۵ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۳۵ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۰ دقیقه عرض شمالی است. نقشه قاب شده است.

● نقشه شماره ده - دریای شاهی، ارومیه، آذربایجان و ولایات سمت غرب سرحدات (۲۱۹) نقشه فوق در سال ۱۳۲۵ قمری توسط مهندس محمود کشیده شده است. مقیاس آن به شکل خطی بوده و ابعاد آن ۷۵×۶۰ سانتیمتر است. این نقشه با دست کشیده و رنگ آمیزی شده است. زبان آن فارسی می باشد. کاغذ آن پشت کرباسی است و مختصات نیز ندارد. نقشه در قاب چوبی قرار دارد.

● نقشه شماره یازده - دریای شاهی، سلماس، خوی و قطور (۱۲۵۸)

این نقشه در سال ۱۲۵۸ قمری (اواسط قرن نوزدهم) توسط مهندس مخصوص حضور همایون (محمد بن ایرج) ترسیم شده است. مقیاس آن بر حسب فرسنگ بوده و ابعاد آن ۴۳×۳۷ سانتیمتر است. نقشه یاد شده را حضور همایون با دست کشیده و رنگ آمیزی کرده است. زبان آن فارسی می باشد و مختصات هم ندارد. نقشه در قاب چوبی قرار دارد.

● نقشه شماره دوازده - قلمرو سرزمینی عشایر کوچنده کردستان و آذربایجان به تفکیک نام ایلها (۲۲۴)

نقشه بالا بخشی از یک نقشه بزرگتر می باشد که از نقشه اصلی جدا شده و روی آن با دست، قلمرو سرزمینی عشایر کردستان و آذربایجان کشیده شده است. ترسیم کننده، سال تهیه و مقیاس آن نامشخص است. ابعاد نقشه ۹۸×۳۸ سانتیمتر می باشد و نقشه چاپی است. رنگ آمیزی نقشه نیز چایی می باشد، تنها مرزهای مکررهای عشایر با دست و با مواد رنگی مشخص شده است. زبان آن فارسی است. این نقشه دارای مختصات می باشد که تنها عرض جغرافیای آن قابل خواندن بود که محدوده ای میان ۳۲ تا ۴۰ درجه عرض شمالی را شامل می گردد. این نقشه در قاب چوبی نگهداری می گردد.

● نقشه شماره سیزده - منطقه مرزی شهر ارومیه

نام ترسیم کننده نقشه، معلوم نمی باشد و سال ترسیم نیز نامشخص است. مقیاس نقشه به شکل خطی و میل یه یارد می باشد. زبان نقشه فرانسه بوده و نقشه و رنگ آمیزی آن نیز چایی است. نقشه دارای مختصات می باشد که عبارتند از: ۴۴ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۴۵ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۵ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۴۰ دقیقه عرض شمالی. ابعاد این نقشه ۱۰۷×۹۹ سانتیمتر است و در قاب چوبی نگهداری می شود.

● نقشه شماره چهارده - منطقه مرزی شهر ارومیه، نمره دوم حدود ایران و عثمانی از دیلمان الی سردشت.

سال ترسیم نقشه نوشته شده است. نقشه کش آن سلیمان خان، سرهنگ مهندس معلم ریاضی دارالفنون می باشد. مقیاس نقشه به شکل خطی است که هر چهار مایل یک اینچ است. ابعاد نقشه ۹۹×۷۴ سانتیمتر و نوع چاپ دستی است که با دست نیز رنگ آمیزی شده است. زبان نقشه فارسی و نوع کاغذ آن ابریشمی می باشد مختصات نقشه عبارتند از: ۳۶ تا ۳۸ درجه عرض شمالی و ۴۳ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۴۴ درجه و ۲۰ دقیقه طول شرقی. نقشه در قاب نگهداری می شود.

● نقشه شماره پانزده - نقشه شرق ترکیه در آسیا (ارومیه و پیرامون آن). (۱۵۸۲)

این نقشه در سال ۱۹۰۱ (۱۲۸۰ خورشیدی) توسط دفتر جنگ (War office) به چاپ رسیده است. مقیاس نقشه یاد شده به صورت کسری و عدد ۱:۲۵۰۰۰۰ می باشد. ابعاد آن ۸۸×۶۱ سانتیمتر است. نقشه از نوع چایی بوده و زبان متن آن انگلیسی می باشد. مختصات نقشه عبارتند از: ۳۷ تا ۳۸ درجه عرض شمالی و ۴۳ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۴۵ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی.

● نقشه شماره شانزدهم - حدود ایران و عثمانی و قلعه خوی (۲۱۱)

یکی از نقشه‌های بی مانند مربوط به ایران است که متأسفانه نام ترسیم کننده و سال ترسیم آن مشخص نمی‌باشد. مقیاس ندارد و ابعاد آن ۶۵×۳۷ سانتیمتر است. نقشه با دست ترسیم و رنگ آمیزی شده است. زبان آن فارسی می‌باشد و دارای مختصات نیست. ترسیم کننده آن را به دو روش اروپایی (پلان) و

عثمانی (نمای روبرو) پیاده کرده است. رنگهای بکار رفته بقدری مرغوب و دارای کیفیت بالا می‌باشند که گویی نقشه اخیراً به چاپ رسیده است.*

* - شماره‌های نوشته شده کنار عنوان‌های نقشه کدهای بازیابی نقشه‌های یاد شده در مخزن اداره کل اسناد و خدمات پژوهشی است.

